

Д.е.н., професор кафедри банківської справи Одеського національного економічного університету

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті досліджено основні проблеми пов'язані з діючою системою безпеки банківської діяльності. Обґрунтовані концептуальні основи формування системи банківської діяльності..

Ключові слова : банк, безпека, загрози банківської діяльності, індикатори безпеки банківської діяльності.

JEL classification codes: **G 200, G 210.**

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті досліджені основні проблеми пов'язані з діючою системою безпеки банківської діяльності. Обґрунтовані концептуальні основи формування системи банківської діяльності.

Ключові слова : банк, безпека, погрози банківської діяльності, індикатори безпеки банківської діяльності.

CONCEPTUAL BASES OF FORMING OF SYSTEM OF SAFETY OF BANK ACTIVITY

In the article basic problems are investigational related to the operating system of safety of bank activity. Conceptual bases of forming of the system of bank activity are reasonable.

Keywords: bank, safety, threats of bank activity, indicators of safety of bank activity.

Постановка проблеми. Банківська система - це одна з важливих складових сучасної ринкової економіки. Основою її є банківські встанови, які володіють певною сукупністю важелів впливу на фінансову, інвестиційну, виробничу та інші сфери економіки.

У умовах зростаючої відкритості економіки України та послідовної її інтеграції у світове господарство забезпечення безпеки банківської системи є актуальним завданням. Це зумовлено впливом зовнішнього середовища, яку сьогодні характеризується елементами посткризового періоду, та внутрішнього середовища, зокрема поглибленням конкуренції та консолідації банківського бізнесу. Вплив внутрішнього середовища зумовлює виникнення загроз, які перешкоджають процесу реалізації стратегічних напрямків розвитку банків з точки зору прибутковості та мінімізації ризиковості. Тому проблема забезпечення фінансової безпеки банківської системи є досить актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Безпеці банківської діяльності присвячено багато наукових праць, в яких безпека банків розглядається з різних точок зору, зокрема безпеки банків, економічної безпеки, фінансової безпеки, безпеки проведення банківських операцій та ін.

Питанням безпеки банківської діяльності присвячено значну кількість наукових праць, зокрема фундаментальні дослідження провідних зарубіжних вчених В. Ойкена (V. Ouken), Р. Дж. Кембелла (R.Dg. Kembell), Я. Корнаї

(Y. Kornay), І. Шумперта (I. Shympert), Е. Уткіна (E. Utkin) та ін. Належне місце в розробці цієї проблематики займають праці відомих українських економістів, до яких належать Г. Андрощук, О. Барановський, Б. Дадашев, М. Єрмошенко, М. Зубок, О. Захаров, В. Пластун та ряд інших. Але недостатньо дослідженими залишаються питання щодо визначення концептуальних основ формування безпеки банківської діяльності.

Метою статті є обґрунтування основних компонентів, що визначають концептуальні основи системи безпеки банківської діяльності.

Основні результати дослідження. Безпека банківської діяльності є одним з основних елементів банківського менеджменту [1]. Безпека банківської діяльності має багатофункціональний і комплексний характер. Від ефективності її організації залежать практично всі аспекти і напрями банківської діяльності.

У енциклопедії банківської справи наводиться таке визначення безпеки банків: система заходів, яка забезпечує захищеність інтересів власників, клієнтів, працівників і керівництва банку від зовнішніх та внутрішніх загроз [2, с. 91].

В. А. Гамза, І.б. Ткачук трактують безпеку як стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової систем, який характеризується спроможністю держави забезпечувати ефективно функціонування національної економічної системи, її структурну збалансованість, стійкість до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів [3 с. 69].

Велику увагу проблемі забезпечення безпеки банківської діяльності приділяє О. Барановський. Він дає таке визначення фінансової безпеки комерційного банку: сукупність умов, за яких потенційно небезпечні для фінансового стану комерційного банку дії чи обставини, попереджені чи зведені до такого рівня, за якого вони не здатні завдавати шкоди встановленому порядку функціонування банку, збереженню й відтворенню його майна та інфраструктури і перешкоджати досягненню банком статутних цілей; стан захищеності фінансових інтересів комерційного банку, його фінансової стійкості, а також середовища, в якому він функціонує» [4, с. 13].

Систему безпеки банківської діяльності можна визначити як організовану сукупність спеціальних органів, коштів, методів і заходів, що забезпечують захист діяльності від впливу внутрішніх та зовнішніх загроз.

У «Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері» зазначено, що в умовах випереджувальних темпів розвитку банківського сектору в докризовий період відбувалося поступове накопичення дисбалансів внаслідок орієнтації банків на швидке отримання прибутків та збільшення частки такого сектору на ринку капіталу без проведення адекватної оцінки ризиків, що збільшило частку споживчих кредитів у балансах банків. Уникнути кризових явищ у банківській сфері можливо шляхом проведення політики, спрямованої на стимулювання банківського сектору до спрямування кредитних

коштів насамперед на розвиток реального сектору економіки за визначеними Програмою економічних реформ пріоритетними напрямками, удосконалення механізму здійснення нагляду за банківським сектором та посилення ризик-менеджменту в банках [5].

Виходячи із вище зазначеного, вважаємо за доцільне визначитися з концептуальними основами формування системи безпеки банківської діяльності. З нашої точки зору, концепція безпеки банківської діяльності є науково обґрунтованою системою поглядів на визначення основних напрямів, умов і порядку практичного рішення завдань захисту банківської справи від протиправних дій і недобросовісної конкуренції. Основні елементи концепції безпеки банківської діяльності представлені на рисунку 1.

Безпека банківської діяльності базується на визначенні загроз, що перешкоджають стійкому розвитку банків.

М. Зубок загрозою безпеці банку вважає потенційно можливі або реальні дії зловмисників чи конкурентів, які здатні завдати банку матеріальної або моральної шкоди, що проявляються сукупністю факторів і умов, які створюють небезпеку для нормального функціонування банку відповідно до його завдань та інтересів [6, с. 55-58].

На думку А. Артеменка, існують зовнішні і внутрішні загрози фінансовій безпеці комерційних банків [7]. М.М. Єрмошенко вважає, що основними загрозами для банківської системи є: низький рівень капіталізації банківської системи; слабкість вітчизняної системи комерційних банків, їх роботи з управління грошовими ресурсами, дефіцит фінансових послуг та інструментів; участь банківської системи в тіньовій діяльності та її криміналізації; недостатнє законодавче регулювання банківської діяльності; недостатній контроль за діяльністю комерційних банків з боку НБУ; характер кредитної діяльності банківської системи; низький рівень залучення іноземної валюти і готівки у національній валюті, що знаходиться у населення; відсутність достатнього золотого запасу; відсутність системи страхування вкладів населення і депозитів підприємств у комерційних банках; платіжна криза і використання пов'язаних з

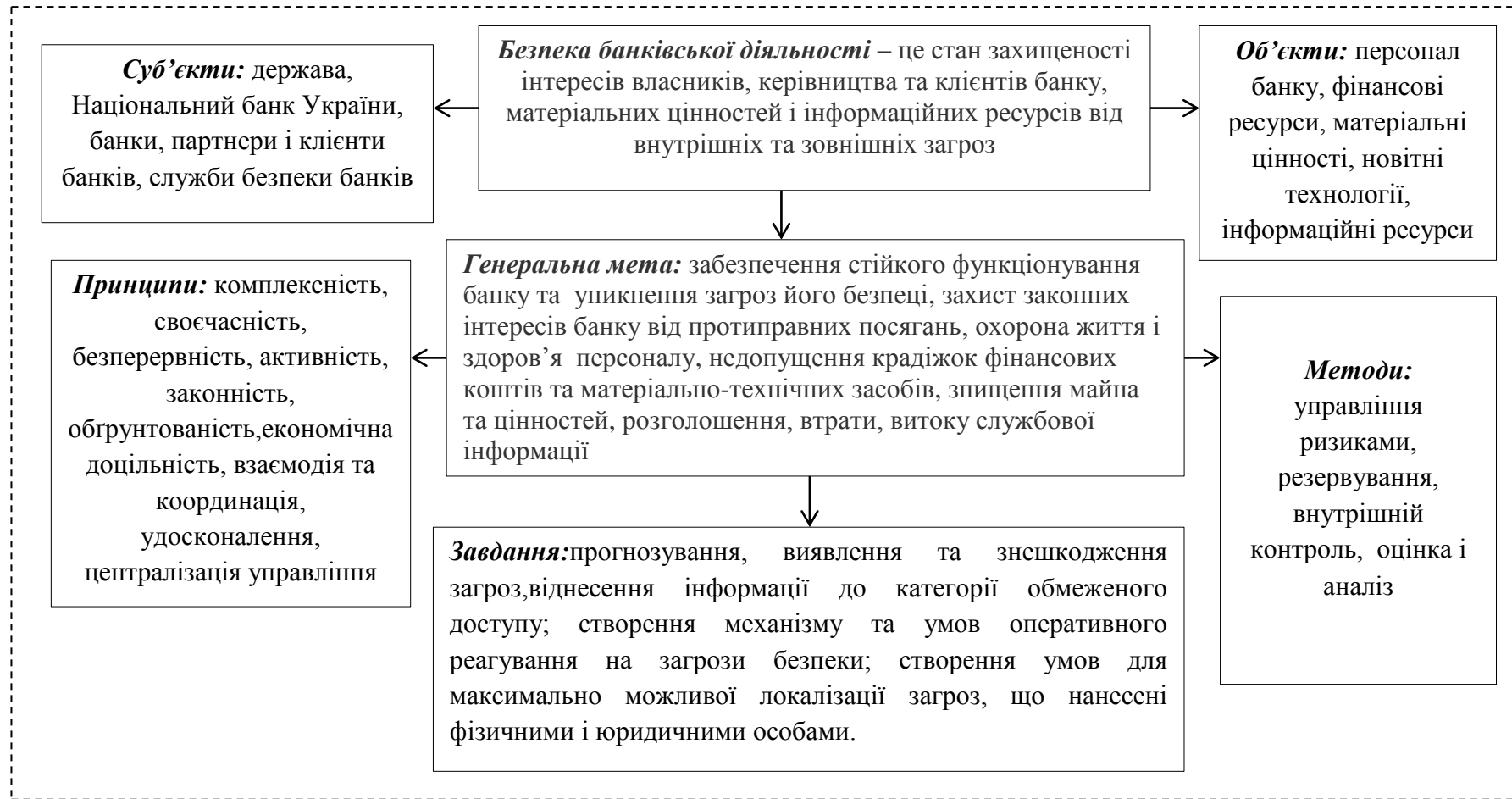

Рисунок 1 – Концептуальні основи формування системи безпеки банківської діяльності (складено автором)

нею сурогатів; невідповідність вимог до збільшення темпів розвитку банківської системи і обсягів реального грошового капіталу для формування коштів банків; невиправдано високі обсяги коштів комерційних банків, заощаджених у вигляді викуплених у держави ОВДП, зокрема і реструктуризованих урядом у конвертовані ОВДП [8].

Слід зазначити, що система безпеки банків в основному базувалася на використанні силових, технічних засобів захисту та фізичній охороні банку при недостатньому обліку чинників, які носять фінансовий характер.

Основними інтересами банків, якщо розглядати життєво важливі, є придбання, накопичення та розподіл у відповідності з уставними цілями грошових коштів [9]. Всі інші сфери діяльності банків мають підпорядкований характер і витікають із основної мети – отримання прибутку.

Безпека діяльності банків щодо отримання прибутку являє собою стан захищеності самого банку та його клієнтів від загрози можливих збитків. У банківській практиці такі загрози прийнято називати ризиками. Відповідно до теорії економічного ризику «угроза потери части ресурсов, вероятностью недополучения доходов или появления дополнительных расходов является обратной стороной любой финансовой и производственной деятельности субъектов рыночных отношений. В то же время снижение уровня риска прямо связано с уменьшением вероятности получить высокую прибыль» [10, с. 4].

Таким чином, факт отримання прибутку відносно захищеності банків необхідно розглядати як оптимальне співвідношення рівня існуючих загроз (ризиків) та прибутковості банківської діяльності. Такий стан досягається за умови своєчасного виявлення існуючих видів та чинників ризику банківської діяльності, їх кваліфікованої оцінки та ефективного управління ними.

Питання безпеки банків актуальні не тільки безпосередньо для банків, а також для усіх учасників ринкових відносин. Безумовно, в першу чергу зазначеній проблемі приділяють увагу власники банку, його акціонери, які турбуються за розвиток власного бізнесу та несуть за нього матеріальну, моральну та соціальну відповідальність. Безпека банків також турбує клієнтів і

партнерів. Таким чином, безпека банку повинна ґрунтуватися на: безпеці банку як організації; безпеці банківського персоналу; безпеці банківських операцій.

Розглядаючи безпеку банків через призму організації, важливо акцентувати увагу як на її зовнішньому, так і на внутрішньому середовищі. У зовнішньому середовищі слід розглядати дії з боку клієнтів, партнерів, конкурентів, державних установ, а також кримінальне середовище. Внутрішнє середовище – це дії персоналу банків в особі спеціалістів та менеджерів відділів банків, неформальних груп, а також адміністрації банків. Загрози безпеці банків наведені у табл. 1.

Таблиця 1

Загрози безпеці банківської установи

Вид загрози	Характеристика загрози
Загрози безпеці банку з боку зовнішнього середовища	
Загрози з боку клієнтів банку	<ul style="list-style-type: none"> - чи є вони реальними клієнтами, тобто чи потребують конкретних банківських послуг та проводять свої платежі через банк; - чи є вони клієнтами, яка філософія бізнесу банку співпадає із задачами та цілями, яких вони намагаються досягти на ринку; - чи є вони клієнтами, які не можуть заподіяти шкоди банку, заволодіти цінностями банку
Загрози з боку партнерів банку	<ul style="list-style-type: none"> - чи є вони реальними партнерами банку на ринку, які виконують угоди та взяті зобов'язання, дотримуються нейтралітету та утримуються від вступу до конкуруючих з банком груп; - чи це партнери, для яких філософія банку співпадає з філософією їх бізнесу та не суперечить досягненню поставлених цілей і задач; - чи це партнери, які не застосовують ніяких дій, щоб навмисно залучити банк до незаконних операцій
Загрози з боку конкурентів банку	<ul style="list-style-type: none"> - безпосередні конкуренти банку, які беруть участь у конкурентній боротьбі проти банку за конкретними напрямками діяльності; - реальні конкуренти, які за своїм становищем на ринку можуть скласти конкуренцію банку з урахуванням слабких та сильних сторін діяльності; - сумнівні конкуренти – учасники ринку, які фактично не мають можливості конкурувати з банком, але власними діями підривають авторитету банку
Загрози з боку кримінальних угруповань	<ul style="list-style-type: none"> - реальний кримінал, його конкретні організації; - профани, які видають себе за кримінальні угруповання, але лише імітують таку поведінку

Продовження табл. 1

Вид загрози	Характеристика загрози
Загрози з боку держави	<ul style="list-style-type: none"> - дії проти банку законні чи протиправні; - приватні чи корумповані; - кваліфіковані чи некваліфіковані; - з кримінальним нахилом або тільки з точки зору особистої зацікавленості; - виконані професійно в межах власних повноважень або навмисні з використанням свого службового становища
Загрози з боку громадян держави	<ul style="list-style-type: none"> - чи є такі клієнти громадянами держави; - чи сприймається ними роль та значення банку як об'єкта для "скачування" грошей; - чи мають вони психофізіологічні проблеми; - чи пов'язані вони з криміналом
Загрози з боку внутрішнього середовища	
Загрози з боку власників	<ul style="list-style-type: none"> - чи є вони законослухняними особами, які ведуть свій бізнес прозоро; - їх бізнес постійний чи для отримання прибутку та самоліквідації; - з якою метою був створений банк: для фінансової підтримки власних структур; для економії фінансових коштів при здійсненні внутрішніх розрахунків та платежів; для створення власної економічної імперії; - для маскуванню кримінального характеру основного бізнесу
Загрози з боку адміністрації банку	<ul style="list-style-type: none"> - професіоналізм та компетентність при виконанні дій з управління банком або навпаки; - чи використовуються тимчасово вільні кошти для цілей особистого збагачення шляхом придбання різних установ; - адміністрація працює тільки за високу заробітну плату та інші форми заохочення; - адміністрація розуміє власну репутацію та пов'язує її з репутацією банку
Загрози з боку менеджерів підрозділів	<ul style="list-style-type: none"> - професіоналізм та компетентність при виконанні дій з управління банком або навпаки; - менеджери, яких цікавить робота у банку чи тільки заробітна плата; - менеджери, які мають великий практичний стаж роботи в банку, вміють керувати і професійно контролювати спеціалістів банку та операції, які ті виконують; - менеджери, які працюють у банку і не пов'язані з іншими банками, кримінальними структурами
Загрози з боку спеціалістів банку	<ul style="list-style-type: none"> - професіоналізм та компетентність при виконанні дій з управління банком або навпаки; - спеціалісти, яких цікавить робота у банку чи тільки заробітна плата; - спеціалісти, які вміють зберігати банківську таємницю; - спеціалісти, які намагаються отримати особисту вигоду за місцем роботи та посади; - спеціалісти, які схильні до встановлення неформальних контактів з клієнтом; - спеціалісти, які готові погодитися на будь-які угоди з конкурентами; - спеціалісти, які власними діями зміцнюють корпоративну культуру та репутацію банку на ринку

Вид загрози	Характеристика загрози
Загрози з боку неформальних груп	<ul style="list-style-type: none"> - підконтрольні адміністрації та менеджменту банку; - діють спонтанно, врозріз з філософією бізнесу банку; - протидіють конкретним задачам підрозділів щодо поставлених цілей; - за своєю суттю більш соціальні або більшою мірою створені на основі приватних інтересів, хобі банківського персоналу; - виступають у ролі суб'єкта, який може вирішувати конфліктні ситуації у колективі

Висновки. З точки зору проблеми, що досліджується, головною метою безпеки є забезпечення стійкого функціонування банків в умовах їх взаємодії з екзогенним та ендогенним середовищами, які постійно змінюються, а також виявлення і нейтралізація зовнішніх та внутрішніх загроз стійкого функціонування банків, організація протидії цим загрозам, мінімізація наслідків їх впливу.

Загальна схема організації безпеки містить дії (заходи), що здійснюються послідовно або одночасно, а саме: формування необхідного ресурсного потенціалу (капіталу, персоналу, прав, інформації, технології та устаткування); загальностратегічне прогнозування та планування безпеки за функціональними складовими; стратегічне прогнозування для забезпечення фінансової стійкості банків; загальнотактичне планування безпеки за функціональними складовими; тактичне прогнозування в системі забезпечення фінансової стійкості банків; здійснення функціонального аналізу рівня безпеки; загальна оцінка досягнутого рівня безпеки.

Тільки за умови здійснення в необхідному обсязі зазначених заходів можна досягти належного рівня безпеки банківської діяльності.

Література

1. Шурпаков В.А. Проблемы методологии анализа банковской безопасности [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.fact.ru/www/shurpakov11.htm>.

2. Енциклопедія банківської справи України / [ред. В.С. Стельмах]; Національний банк України, Інститут незалежних експертів. – К. : Молодь: Ін Юре, 2001. – 680 с.
3. Гамза В.А. Безопасность коммерческого банка : учеб.–практ. пособ. / В.А. Гамза, И.Б. Ткачук. – М. : Изд–ль Шумилова И.И., 2000. – 216 с.
4. Барановський О.І. Банківська безпека: проблема виміру / О.І. Барановський // Економіка і прогнозування. – 2006. – №1. – С.7–26.
5. Концепція забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері [Електронний ресурс]: розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.08.2012 № 569-р. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-%D1%80>.
6. Зубок М.І. Безпека банківської діяльності : навч. посіб. / М.І. Зубок. – К. : КНЕУ, 2002. – 190 с.
7. Артеменко Д.А. Механизм обеспечения финансовой безопасности банковской деятельности : автореф. дис. на соискание науч. степ. канд. экон. наук : спец. 08.00.01 – «Финансы, денежное обращение, кредит» / Артеменко Дмитрий Анатольевич (рус.). – Ростов–на Дону, 1999. – 19 [1]с.
8. Економічна та соціальна політика. Економічна безпека України : проблеми та перспективи (Матеріали круглого столу) [Електронний ресурс] / М.М. Єрмошенко // Основні засади підвищення фінансової безпеки держави. – Режим доступу : // <http://www.niss.gov.ua/book/journal/ekon.htm#b2>.
9. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] : закон України від 07.12.2000 №2121–III / Офіційний сайт ВР України. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.
10. Ивасенко А.Г. Банковские риски : учебн. пособ. / А.Г. Ивасенко. – М. : Вузовская книга, 1998. – 104 с.

Стаття підготовлена спеціально для наукового фахового журналу „Економічний часопис-XXI” й ніде раніше не публікувалася.

